

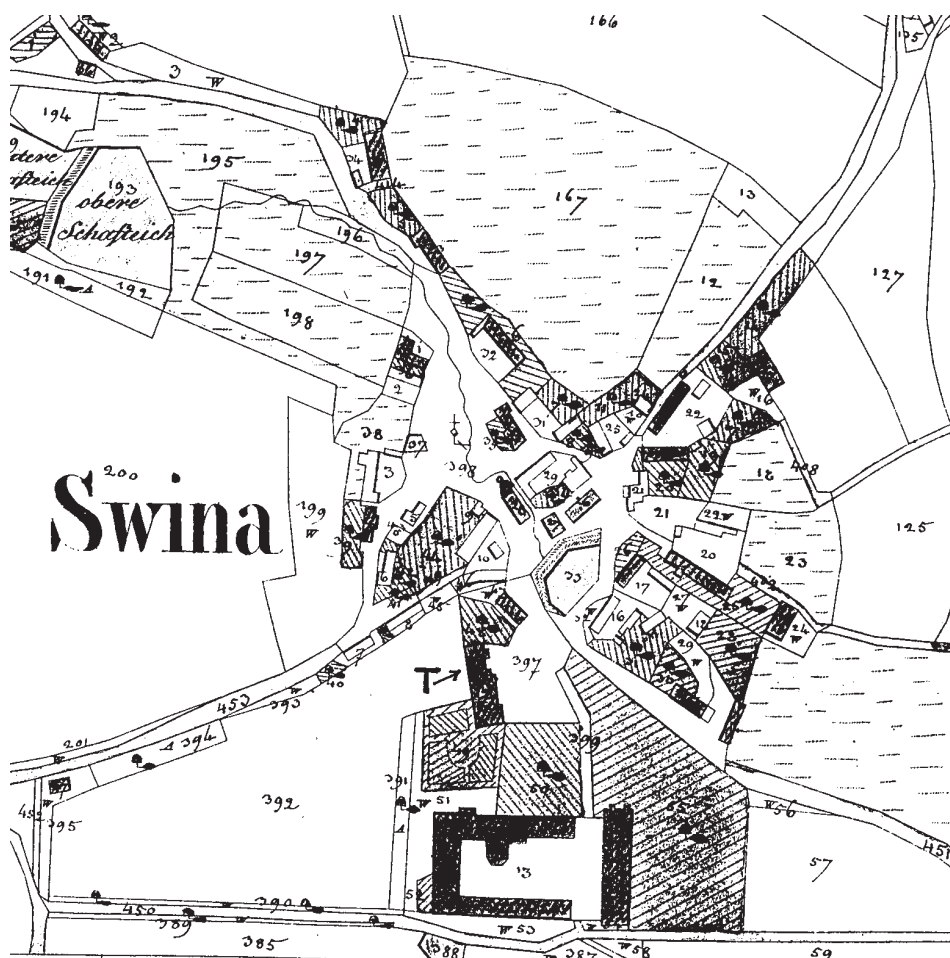
TVRZ VE SVINNÉ

MOŽNOSTI A VÝSLEDKY HLOUBKOVÉHO STAVEBNĚ HISTORICKÉHO PRŮZKUMU

TOMÁŠ KAREL

Ve vsi Svinná v okrese Rokycany jsou v objektu tzv. Starého zámku zachovány podstatné pozůstatky tvrze goticko-renesančního původu.

Sídlo, respektive sídla příslušníků nižší šlechty jsou ve Svinné nepřímo doložena predikáty od 2. pol. 14. stol.¹⁾ Z prvních písemných zmínek je zřejmá majetková rozdrobenost. Dominantní postavení však měli příslušníci rodu erbu tří kuliček, usazení i v okolních vsích.²⁾ Od 15. stol. postupně dochází ve vsi k soustředování majetku, zřejmě i v souvislosti s významnějším postavením Jana ze Svinné, purkrabího na Krašově a zejména Rouse ze Svinné. Ten se jako příslušník katolického tábora aktivně zúčastnil husitských válek a dosáhl úřadu karlsštejnského místopurkrabího.³⁾ Majetek rodu v této době významně vzrostl. Je možno předpokládat majetkové scelení vsi a postavení tvrze, pokud nebyla na některém z dílů vystavěna již dříve.⁴⁾ Na přelomu 15. a 16. stol. držel Svinnou Slavibor Pracek ze Svinné, který, jak se zdá, svůj značný majetek použil k hospodářskému i stavebnímu rozvoji statku.⁵⁾ Roku 1519 koupil Svinnou Petr Levhart z Vidžina a vybudoval zde středisko malého statku, zahrnující i majetky v okolních vsích Hřešihlavy, Mostišť, Hlohovičky, Lhotka a Hlohovice. Statek pak vyženil Jan Žďarský z Chrástu a poté Burjan z Běšin. Jeho synové, Jan a Petr Levhartové Běšinové, se roku 1568 ujali zděděného statku, který drželi do roku 1584 společně. O majetek se poté rozdělili, Petr si ponechal Svinnou a Jan se usídlil v Hřešihlavech.⁶⁾ Z této

Obr. 1: Svinná (okr. Rokycany) dle mapy stabilního katastru z r. 1839. Areál nového zámku na jižním okraji vesnice, severně budova bývalé tvrze (T). Dobře patrný je rozsah zahrady a na severu zalomení parcel při terénní hraně bývalého příkopu.

doby máme doklady o významném hospodářském podnikání Běšinů, nejen na vlastním statku, ale i na dalších majetcích v okolí.⁷⁾ Došlo i k rozsáhlé přestavbě staré tvrze a vybudování nového poplužního dvora. Rozvoj statku byl přerušen třicetiletou válkou, během které byla Svinná včetně tvrze zcela vyplněna a vypálena. I přes prokázanou účast na stavovském povstání nebyl statek postižen konfiskací a majetková kontinuita umožňovala zřejmě intenzivní obnovu poškozeného hospodářství.⁸⁾ Roku 1650 prodala Svinnou

1) A. Sedláček, Hrad, zámky a tvrze království Českého XIII, Praha 1905, s. 95. Získaný archeologický materiál nepřímo datuje osídlení již ve 2. pol. 13. stol.

2) Tamtéž.

3) Tamtéž.

4) J. Anderle - V. Švábek, Tvrze v rokycanském okrese II. In: Sborník muzea Dr. B. Horáka v Rokycanech 4, Rokycany 1992, s. 34.

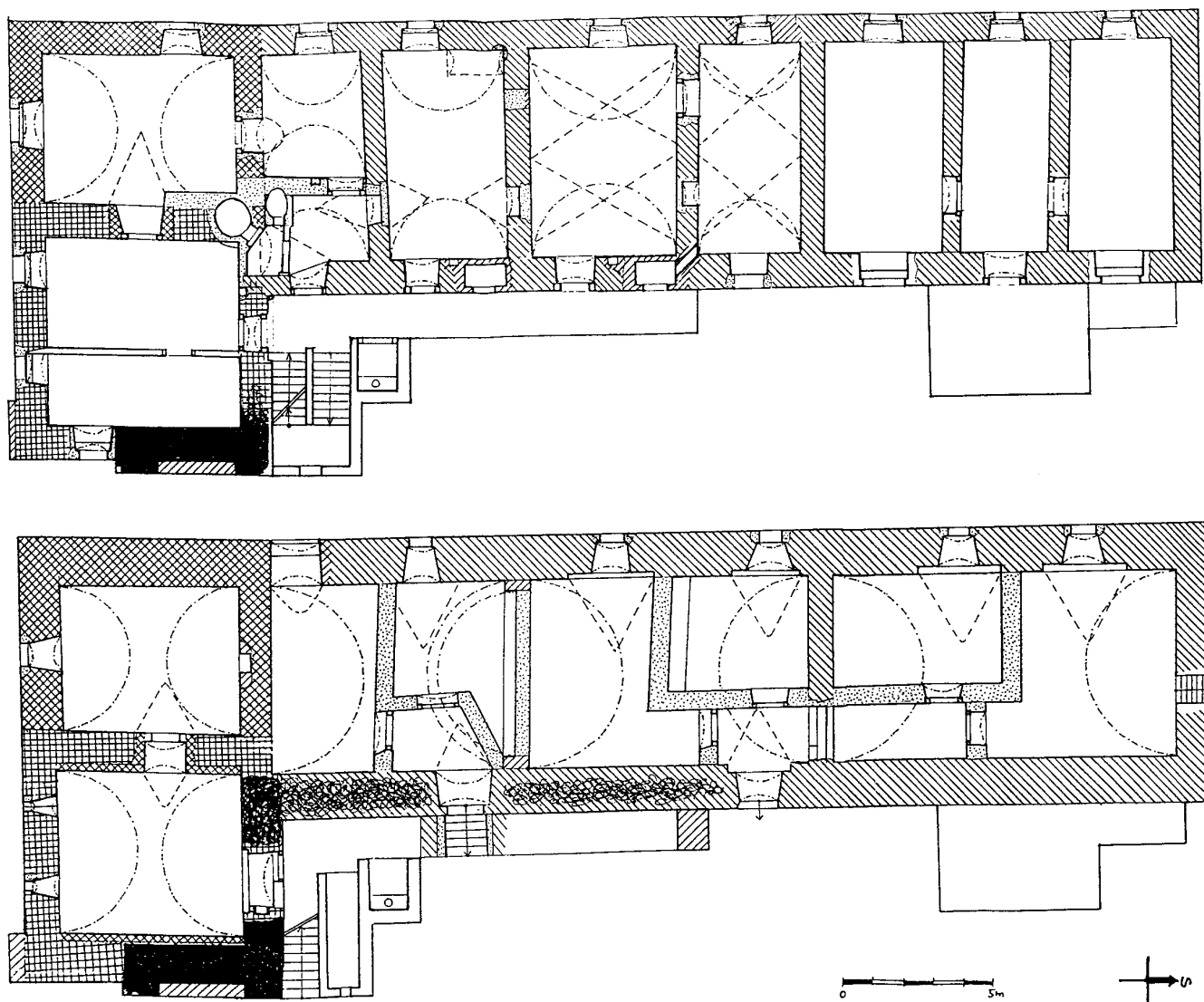
5) Srov.: Sedláček, pozn. č. 1.

6) Tamtéž.

7) J. Anderle - V. Švábek, Tvrze v rokycanském okrese III. In: Sborník muzea Dr. B. Horáka v Rokycanech 5, Rokycany 1993, s. 21.

8) Petr Běšin zemřel r. 1626 a pokutu zaplatil jeho bratr Václav na Hřešihlavech za oba statky.

Katastrofální stav zachycuje ještě berní rula: 12 usedlostí bylo opuštěno, celkově bylo na statku z 34 poddanských usedlostí 23 pustých, což je nejhorší stav v širokém okolí. Berní rula 1654 č. 98, s. 994 až 997.

Obr. 2: Svinná (okr. Rokycany), půdorys prvního podlaží - polosuterénu a druhého podlaží s vyznačením stáří konstrukcí. Černě nejstarší gotické zdivo brány a obvodové hradby, křížkovane kolmo zdivo pozdně gotické přístavby, křížkovane šikmo zdivo goticko renesanční přístavby, šikmo zdivo renesanční, šikmo zleva doprava barokní dozdívky, tečkované empírové úpravy, bez označení zdivo mladší.

vdova Sybila Dýnová z Běšin Alžbětě Baulerové z Hornfelsu. Hřešihlavy zůstaly v držení druhé větve rodu Běšinů. Při prodeji byla výslovně zmíněna i tvrz s pivovarem, poplužním dvorem a dalším příslušenstvím.⁹⁾ Prvotní zájem nových vlastníků se soustředil na obnovu podnikání ve vlastní režii, zatímco poddanské dvory byly obnovovány až později.¹⁰⁾ Na přelomu 17. a 18. stol. je nutno předpokládat intenzivní stavební činnost, kromě úprav ve tvrzi Baulerové nechali vystavět zřejmě v místě budoucího zámku kapli Obětování P. Marie. Obnovena byla v původním rozsahu i celá vesnice.¹¹⁾

9) Popis hovoří dále o stodolách, obilních stozích, chlévech pro koně, pro hovězí dobytek a prasata, ovčínu, cihelně, kovárně, mlýnech, rybnících, potocích, stěpnicích a zahradě na zeleninu a všech s výsadními krčmami: Svinná, Hlohovice, Hlohovičky - díl, Lhotka, Němčovice a Mostišťe. ZDV kniha 306, fol. 28, SÚA Praha.

10) Baulerové z Hohenburku využívali ke dvoru 321 strychů polí po opuštěných poddanských usedlostech, obchodovali se zemědělskými produkty a dokonce si pronajali sklennou huť u Terešova. Kroc J., Prodej statku Svinná v roce 1650, Minulostí Radnicka č. 4, Plzeň 1976, s. 32.

11) Podle tereziánského katastru bylo ve Svinné 12 hospodářů, panský šenkýř a dvě rodiny židů (jeden panský vinopalník a draslař).

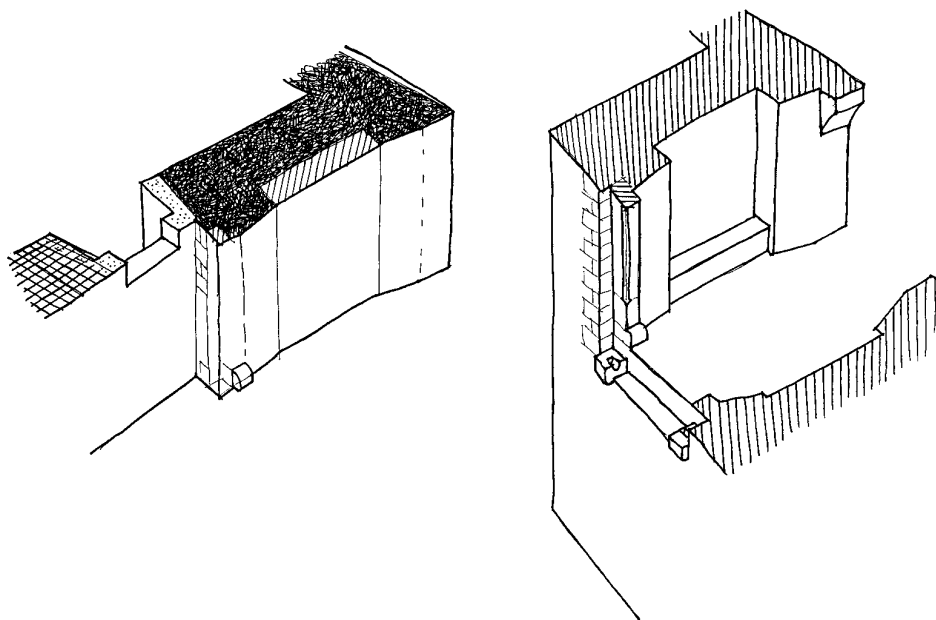
Éra samostatného šlechtického statku ve Svinné končí roku 1757, kdy došlo k jeho přikoupení Alexandrem Janem, baronem Ledebourem, k liblínskému panství. Zřejmě za jeho syna Kašpara na konci 18. stol. byla ve Svinné započata velkorysá stavba nového zámku a dvora.¹²⁾ Vybráno bylo dominantní stavení na vrcholu návrší za vsí nad starou tvrzí. Nové výstavbě padly za obět zřejmě nejdříve budovy hospodářského dvora při tvrzi, rozebrané na stavební materiál. Velkorysý podnik však nebyl dokončen. Přednostně byl dostavěn nový dvůr na úkor zámku, který zůstal nedokončen a pravděpodobně i neobyvatelný. Stará tvrz díky tomu byla zachována a sloužila dál jako byty a kanceláře vrchnostenských úředníků. Během 1. pol. 19. stol. bylo nedostavěné torzo zámku využito postupně pro cukrovar, sýrárnu a sýpku, hlavní křídlo bylo upraveno pro úřednické byty. V okolí byly otevřeny uhelné doly a zpracováván kamenec.¹³⁾ Spolu se zánikem patrimoniální správy

12) Datace stavby se liší, podle některých autorů byl stavebníkem až Jindřich hrabě Wurmbrand po r. 1801. Srov.: J. Tomášek, Liblín, Kralovice 1934, s. 15.

13) J. G. Sommer, Das Königreich Böhmen, Pilsner Kreis, Praha 1839,

vy to znamenalo i poslední významnější změnu využití staré tvrze. Zřejmě značně zchátralá budova byla upravena na malé byty zaměstnanců statku či deputátníků a v této podobě se dochovala dodnes. Majetkově budova bývalé tvrze zůstala při liblínském velkostatku až do pozemkové reformy. Roku 1924 byla s celým svinenským statkem prodána bývalému správci Václavu Hejnému.¹⁴⁾ Následně severní třetinu tvrze odkoupil a upravil uživatel zde umístěného bytu. V posledních padesáti letech objekt v majetku zemědělského družstva bez pravidelné údržby pomalu chátral, až byl po roce 1960 opuštěn a ponechán samovolnému rozpadu. Obydlena zůstala pouze severní část v soukromém majetku.¹⁵⁾ Stejný osud postihl později i nový zámek s dvorem. Stará zámecká zahrada byla přeměněna na pole. Po restituci zbytkového statku odkoupil bývalou tvrz nový soukromý vlastník a postupně s přispěním státu provádí její opravu.

Během stavebních prací bylo možno provádět průběžný stavebně historický průzkum. Dosavadní výsledky z let 1997 až 2000 prokázaly složitý stavební vývoj daný postupným narůstáním od zhruba 15. až do poč. 20. stol. Období posledních dvou století přineslo až na drobnosti kvalitativní i kvantitativní degradaci areálu. Z obecného hlediska přinesl průzkum zajímavé srovnání s dosavadními interpretacemi výsledků povrchového průzkumu, dokončeného roku 1981 v rámci komplexního výzkumu tvrzí v rokycanském okrese.¹⁶⁾ Analýza stavebního vývoje tvrze byla zpracována na základě některých dobře čitelných stop stavebních etap a zobecnění známých historických souvislostí a analogií. Pro mladší období, renesancí počínaje, jsou výsledky průzkumů shodné a došlo pouze k dílčímu zpřesnění. Zcela odlišně však byla prezentována nejstarší fáze objektu. Autoři průzkumu předpokládali, že nejstarší stavební fázi tvrze představuje dosud z větší části dochované věžovité stavení, totožné s jižním křídlem objektu.¹⁷⁾ Řada in-

Obr. 3: Svinná (okr. Rokycany), detailní řezy nejstarší částí východní stěny s vyznačením stáří konstrukcí a ideální rekonstrukcí gotického stavu brány.

Obr. 4: Svinná (okr. Rokycany), celkový pohled na objekt od jihovýchodu, v popředí stěna s vystupujícím blokem nejstarší části stavby (foto T. Karel, 1999).

dicií tomu skutečně napovídala a zdánlivě se jednalo o typický příklad „dobře čitelného“ objektu. Typově tak byla tvrz přiřazena k početné skupině tvrzí s dvoupřístorovým věžovým palácem jako centrální budovou obklopenou hradbou. Uvést poznatky na pravou míru by bez možnosti podrobného průzkumu zdíva, omítek a zásypů kleneb nebylo možné. Výsledky průzkumu opravňují k otázce důvěryhodnosti vývojových analýz objektů, založených na analogích půdorysů a prostorových schémata.

Průzkum se zaměřil na celý objekt kromě severní obydlené části.¹⁸⁾ Havarijní stav vyžadoval urychlenou obnovu střech. S ohledem na postup stavebních prací byla pozornost věnována nejprve jižnímu křídlu. Rozsah a „hloubka“

s. 328.

14) Pozemková kniha Svinná, ulož. katastrální úřad Rokycany.

15) Kronika obce Svinná, ulož. Soka Rokycany.

16) J. Anderle, viz pozn. č. 7, s. 32 - 34.

17) J. Anderle, viz pozn. č. 4.

18) Průzkum průběžně prováděl autor příspěvku.

Obr. 5: Svinná (okr. Rokycany), pohled na objekt od západu s patrnou stavební spárou mezi jižním a západním křídlem s vysunutými šmorcný (foto archiv PÚ v Plzni, R. Kodera 1997).

průzkumu byla dána stavem konstrukcí. Narušené zdivo, klenby, z velké části opadané omítky, propadlé stropy a podlahy umožňovaly komplexní pohled, zároveň však bylo třeba zachytit maximum informací v posledním stádiu jejich existence. Především byly prověřeny zbývající omítkové vrstvy, aby se vyloučila možnost poškození případných hodnotných detailů. Bylo zjištěno, že vnější omítky v podstatě v celém rozsahu pocházejí až z posledních úprav na konci 19. stol. a poč. 20. stol. S ohledem na jejich velice nekvalitní strukturu s příměsí kaolínu či důlních jíílů nebyl důvod k jejich zachování. Odhalené zdivo s dobře čitelnými stavebními spárami v jižní a východní stěně jednoznačně prokázalo velice složitý postupný růst objektu. Zásadně tak byl zpochybněn předpokládaný vývoj stavby a průzkum mohl sledovat nové souvislosti. Odlišná situace byla u vnitřních omítek, které pod mnohavrstevnými vápennými nátěry skrývají velké plochy hladce utaučených předbarokních vrstev.¹⁹⁾ Zde se průzkum omezil na poznání starších barevností na celkově velice nesoudržných omítkových vrstvách. Zajímavým detailem bylo zjištění otisků vodorovných latí podél stěn v úrovni parapetů oken v obou místnostech. Tato zřetelně prvotní úprava svědčí o existenci dřevěného nebo čalouněného obložení stěn. V hranách špalet oken byly patrný přezdívký po odstranění vystupujících bloků sedátek. Nebyla zjištěna náročnější výmalba stěn, jasně se projevilo očazení kouřem. V zazděném vstupu mezi místnostmi bylo nalezeno zřejmě původní masivní trámové ostění spojené kolíky.²⁰⁾ Z mladších úprav byl zachován vnitřní prostor zazděného osvětlovacího krbečku, přezdívaná komínová stěna s příkladacími otvory a pec zasekaná do sty-

ku s dělicí stěnou za komínem. Stávající podlaha ve východní místnosti byla oproti staršímu stavu snížena na maximum. Pod ní byl zjištěn průběh původních omítek suterénu v zásypu klenby. Ve druhé, západní místnosti je valená klenba s trojúhelnou výsečí, vytaženou na hraně do mírného hřebínku. Při vnitřní stěně je tato klenba podepřena přízdívkou, kryjící vložené těleso pece. I v této místnosti jsou dochovány otisky po vodorovných latích. Špaleta širokého okenního otvoru je výrazně okosená. Na původních omítkách klenby, stejně jako na opekaných zbytcích na stěnách jsou výrazné stopy očazení požárem.

Řada informací byla zachycena i v prostoru půdy. Po odbourání dalšího patra totiž zůstala zachována ve štítě sousedního křídla jeho severní stěna s průchody do vedlejší místnosti a na pavlač. Východně od tohoto vstupu zůstalo zachováno

i torzo okna. Omítky na stěně nesou výrazné stopy po odstranění plentě a jizvu po odbourané dělicí stěně. Ta byla podle hluboké kapsy ve zdivu stažena podélně zazděným trámem v úrovni podlahy.

Krov nad jižním křídlem je nezvykle vysoký, valbový. Stojatá stolice s hambálky má vazné trámy začepované do diagonálně uložených trámů. Většina vazných trámů je opatřena staršími dlaby, svědčícími o druhotném použití. Krov mohl být po úpravě opětovně smontován po snesení patra.

V suterénu je dobře patrné druhotné vložení klenby do východního prostoru, která zčásti překryla starší okénka přeložená mohutnými plochými kameny a též pod klenbu zabíhající omítky. Druhotné vložení klenby lze sledovat také na spáře ve špaletě vstupu do sousední místnosti. Tato místnost je osvětlena výrazně větším oknem se záklenkem, proti němu je ve stěně umístěna nika, rámovaná trámovou zárubní. Okolní zdivo vypovídá použitím odlišné malty o druhotných zásazích. Široký vstup v severní stěně je z vnitřního lince lemován odsazením po vylámaném ostění. Netypická je ven rozevřená špaleta vstupního otvoru, v jejím boku je odkládací nika. Vnější část zaklenutí vstupu je nahrazena dvěma dubovými trámky. Vstup byl druhotně při stavbě nového schodiště zúžen cihelnou příčkou.

Po zjištění stavebních spár byla věnována hlavní pozornost nelogicky vystupujícímu bloku zdiva ve vnější východní stěně. Analýza odhaleného zdiva ukázala, že blok je na okrajích tvořen krátkými bočními stěnami šikmými špaletami vjezdu. Ustoupený střed byl dodatečnou přízdívkou zarovnan. V jižním nároží bloku byla zjištěna přízdívka v místě vytrženého ostění, ze kterého zůstal zachován nejspodnější díl, zřejmě odrazník. V lici se spárou odlišovala druhotně zarovnaná vpadlina armovaná pískovcovými kvád-

19) Počítá se s konzervací všech starších soudržnějších omítek.

20) Prozatím nebyla zadána dendrochronologická analýza předpokládaných nejstarších konstrukcí.

ry. Vpadlina zřejmě sloužila pro zvednutý padací most. Rovněž v severním nároží bloku byla zjištěna přezdívka ve výšce odpovídající nasazení klenby nad vjezdem. Odsazení v navazující severní stěně v úrovni podlahy přízemí vypovídá o možném stejném stáří. Jednalo by se tak o navazující hradební zeď, jejíž další průběh je patrný v úrovni terénu druhotně odsekaným lícem ve styku s navazujícím křídlem. Na vnějším líci dalších stěn se v pečlivě líčovaném neřádkovaném lomovém zdivu projevují drobnými cihelnými zazdívkami otvory po lešení. Cihlami je též přezděno okolí okenních otvorů, nejvíce u malého okna v západní stěně. Zde může být rozsah přezdívky stopou po vysazeném prevetu.

Nároží jsou provedena na vazbu z velkých lomových kamenů, jihovýchodní kryje druhotně přizděný opěrák. Velmi dobře je patrná spára z západní stěně s vysunutými šmorcný, oddělující připojené západní křídlo. Jednoduchá fabionová římsa byla vyzděna s uplacením cihelných, čtvrtkruhově vybraných empírových tvarovek.

Průzkum dlouhého západního křídla není dosud zcela ukončen. Suterén je přístupný jednoduchým pravoúhlým renesančním pískovcovým portálem s lištou. Sestup byl řešen kolmo umístěnou šíjí, zřejmě klenutou a zapojenou do zděného dvorního komunikačního traktu. Další stopy základů tohoto zaniklého dvorního traktu byly zjištěny v prostoru novodobého dvouramenného vnějšího schodiště.²¹⁾ Další vstup do suterénu je umístěn ve středu traktu. Jeho úprava je mladší, portál se nedochoval. Zajímavé je, že oba vstupy ústily původně do jedné velké valené klenuté prostory, druhotně podklenuté uprostřed cihelným pasem. Další vložené příčky ze smíšeného zdiva rozdělily prostor při empírové úpravě na menší části. Suterén byl osvětlen z vnější západní strany třemi nebo čtyřmi okny v kamenném ostění. To se dochovalo i s otvory pro mříž pouze u jediného okna. Nejjižnější okno je druhotně rozšířeno pro přístup ke studni vyhloubené před ním. Severní část tvoří další obdobná, ale o polovinu menší prostora. Původní přístup ze sousedního sklepa je zazděn, dochoval se trámový překlad s dlaby pro stojiny. Prostor je rovněž předělen příčkami a v severní stěně proražený vstup vznikl až po majetkovém osamostatnění této části. Zajímavým zjištěním byly jasné stopy po využití starší hradby, na kterou byla dvorní stěna nad terénem nastavěna.

21) Při vyklizení novodobé destrukce ze zetelé podlahy pavlače byla zjištěna topinková dlažba ponechaná ve schodištovém přístavku ze starší stavby. V dlažbě byl patrný průběh staršího zdiva. Půdorys této starší pavlače je patrný i z mapy stabilního katastru z r. 1839. Pod touto topinkovou dlažbou bylo v rohu zjištěno kamenné zdivo vystupující ze dvorní stěny západního křídla.

Obr. 6: Svirná (okr. Rokycany), pohled na objekt od jihovýchodu, v popředí stěna s vystupujícím blokem nejstarší části stavby (foto archiv PÚ v Plzni, R. Koderá 1997).

Řadu zjištění přinesly opravy vnitřních omítek ve druhém podlaží. Detailně byly zkoumány dvě nejjižnější místnosti. Nejvíce nálezů bylo v místnosti kuchyně, zaklenuté valenou klenbou s dvojicí protilehle umístěných trojúhelných výsečí nad vstupy. Prerušení valené klenby v severozápadním rohu vloženou placovou klenbičkou signalizovalo složitější vývoj prostoru. Zde byla v koutě sondou v omítce zjištěna zazdívka, která kryla druhotně zapuštěnou část pícky. Mimo zeď vystupující cihelný klenutý plášť pícky byl odsekán. Zachována byla i část dlaždicové podlahy v úrovni cca 0,7 m nad podlahou, která zřejmě navazovala na přizděnou plochu otevřeného ohniště. Do poměrně dobře dochované prkenné podlahy nebylo zasahováno, a tak lze dochování podezdívky ohniště jen předpokládat. Po tomto nálezu byla na přilehlé západní stěně odhalena rozsáhlá cihelná plenta z konce 19. stol. Po jejím vybrání byl odhalen šikmo vzhůru ubíhající líc zdiva s místy dochovanou očazenou omítkou. Úprava byla jednoznačně původní. Prokázána byla návaznost na obdélný otvor ve valené klenbě, a tím i původní existence komína nad dymníkem na koruně zdiva západní stěny. Dymník sloužil i po přístavbě dalšího patra podle zjištěného očazení v navazující, druhotně zazděné nise v tomto podlaží. Ve zdivu při nároží byly poté hledány stopy po předpokládaném vysazeném dymníku. V omítkách se otisk nasazení dymníku nedochoval, zjištěny však byly silně očazené kapsy po vynášecích trámech ve výšce cca 1,7 m. Podle těchto kapes měl k rohu přiložený dymník rozměry 1,8 × 2,2 m. S funkcí dymníku souvisel ještě nález zazděné niky v severní stěně. Zazdívka kryla rozměrný, cihlami obezděný otvor, zaklenutý segmentovou šikmo do místnosti stoupající klenbou. Návaznost na okolní zdivo svědčila o prvotním provedení. Podle očazení se jednalo o topný otvor kamen v sousední místnosti. Rozsáh-

Obr. 7: Svinná (okr. Rokycany), detailní pohled na spodní část stěny s vystupujícím blokem nejstarší části stavby. Odhalené pískovcové kvádry lemuji vpadlinu pro padací most a odrazník vjezdu po odstranění novodobých sutin (foto T. Karel, 1999).

lá přezdívkou v tomto lici však neumožňuje bližší charakteristiku topného tělesa.²²⁾ Další nálezy měly obdobný charakter jako u popsaného jižního křídla: Ve špaletě okna přezdívkou v místě odstraněných sedátek, zazdívkou vstupního otvoru v jižní stěně s dochovaným mohutným trámovým překladem (odstraněné stojiny byly s ním spojeny dvojicí kolíků). Ve východní stěně bylo odhaleno zazdění torzo nástěnného krbečku vedle vstupu z pavlače a navazující přezdívkou druhotně vloženého cihelného komína se staršími příkladacími otvory. V rohu byl zachován očázený otisk po přizdřených kachlových kamnech stojících na dochované topinkové dlažbě. Vedlejší zazdřený vstup do velké místnosti v severní stěně se ukázal být po otevření druhotnou, asi barokní úpravou původní pravouhlé velké niky.

Jižnější, detailně zkoumaná místnost je dnes tvořena dvěma prostory předdělenými empírovou příčkou. Východní vstupní část sloužila jako černá kuchyně. Starší valená klenba byla v jižní části přezděna jako do komína stoupající placková klenba. Pod ní byly umístěny dvě dochované pece, větší vložená do jižní zdi, menší přiložená do rohu a vestavěná do dělicí příčky. Při komíně byla jižní stěna tvořena příčkou s topnými otvory do sousední místnosti jižního křídla. Obsluha kamen ve vedlejší, západní místnosti jižního křídla byla ve starší fázi řešena otvory pod širokým vynášecím pasem, který překryla přistavěná pec.

22) Po vyjmutí zazdívkou byl na podlaze otvoru nalezen zlomek neglazované reliéfně zdobené čelní stěny renesančního kachle.

Tento prostor s pecemi byl z černé kuchyně vydělen cihelnou příčkou, která musela vzniknout koncem 19. stol. při úpravě vyvolané kuchyňskými sporáky. Nad zazdřeným vstupem ze severní místnosti - kuchyně - je zachována v klenbě trojúhelná výseč, zúžená vloženou dělicí příčkou. Podlaha byla tvořena dvěma úrovněmi topinkových dlažeb. Vedlejší místnost je od západu osvětlena oknem. V dělicí příčce zůstal jediný celistvě dochovaný nástěnný krbeček s jednoduchými omítkovými konzolkami. Vstup v jižní stěně do sousední místnosti nesl evidentní stopy druhotného prořazení s nepravidelnou polooválnou výsečí v klenbě. Zajímavý výsledek přinesl průzkum omítek. Pod omítkami navazujícími na klenbu byly zjištěny původní tenkovrstvé hladce utažené omítky svědčící o druhotném vložení kleneb. Zjištěny byly barokní a mladší úpravy stěn s odlišně barevně zvýrazněnými sokly. V zásypu podlahy byl ojedinělý nález cihelné římsové tvarovky bez líček, zřejmě z renesanční výbavy interiéru.

V dalších místnostech byl zatím proveden pouze orientační průzkum. Ověřeno bylo druhotné vložení cihelných kleneb se styčnými výsečemi. V osách výsečí jsou umístěny vstupy nebo cihelné přezdívkou po nikách. Další zazdívkou ve dvorní stěně vedle topných otvorů prokázala existenci dalšího osvětlovacího krbečku. Ověřit z vnitřní strany vstup na prevet v severozápadním rohu poslední místnosti se pro rozsáhlou přezdívkou pro okenní špaletu nepodařilo. Třetí podlaží je nejvíce poškozeno dlouhodobým zatékáním. Zničeny byly stropy, podlahy a většina omítek. Jeho charakter je výrazně ovlivněn empírovou přestavbou. Hlinou omítané nízké stropy s fabiony, rohová pec se schůdky na horní plochu a zmenšovaná okna výmluvně hovoří o „lidovém“ charakteru úprav. Původní velký sál se čtyřmi okny k západu byl příčkami zcela změněn. Jeho nepochybně vyšší strop se po změně krovu nedochoval. Rovněž toto patro bylo přístupné z již zcela zaniklé pavlače, na kterou vedly i příkladací otvory. Na rozdíl od druhého podlaží nejsou lemovány kameným ostěním. Krov nad tímto křídlem je hambalkový, sloupky stojaté stolice jsou zavětrovány šikmými pásky protaženými až k hambalkům. Vazné trámy v každé vazbě jsou zároveň stropními trámy. Krov navazující o patro nižší severní části objektu je shodného typu.²³⁾

Dvůr je dnes zcela volný, rovinatý, s výrazným vyvýšením nad východní přístupovou komunikací. Téměř ve středu stojí velká studna oválného průřezu vyložená lomovým kamenem. Její stáří je zřejmě značné, snad patřila již k původnímu vybavení tvrze. Stopy starší nadzemní úpravy nejsou patrné. Na protilehlé straně dvora bylo náhodně při vyrovnání povrchu zjištěno silné zdvo ve vzdálenosti 20 m od západního křídla. Jedná se zřejmě o základ budovy orientované sever - jih a uzavírající východní stranu poplužního dvora.²⁴⁾ Ověřit takto vymezený prostor dvora bude možno ověřit archeologickým průzkumem. Při vyrovnávání povrchu byla na jižní straně v místě tradovaného sklepa nedoplněním narušena kulturní vrstva. Byla tak zjištěna substrukce zřejmě ještě pozdně gotického objektu.²⁵⁾

23) Do opravy byla z větší části zachována dožilá krytina z bobrovek, pocházející i s lafováním zřejmě již z doby realizace krovu.

24) Zevrubnou informaci o rozsahu zástavby podává mapa i popis z Josefského vojenského mapování.

25) V narušené vrstvě byly získány dva zlomky čelní stěny komorového kachle z 15. stol. s reliéfním zobrazením ženské hlavy. Z analogických nálezů je zřejmé, že se jedná o motiv svatebního páru, respektive Ada-

Závěrem je možno shrnout dosavadní výsledky průzkumu do relativně plastického obrazu stavebního vývoje. Původní podobu tvrže lze určit bez archeologického výzkumu zatím pouze hypoteticky. Pro staveniště byl zvolen rovinatý prostor těsně pod vrcholem návrší, mírně se svažující k okraji pramenné pánve. Ta zajišťovala dostatek vody nejen pro hospodářský provoz, ale též pro vodní opevnění. Právě s ohledem na potřebu zřízení vodou napájených příkopů, respektive spíše rybníků, nebyl zastavěn vrchol návrší, využitý pro pozdější zámek. I tak se jednalo o dominantní polohu v rámci vesnice. Stopy příkopového opevnění jsou dosud v náznacích patrné z parcelace v severní části areálu a též v terénu ve zřetelné hraně v zahradě západně od budovy. Rovněž návesní rybník, původně pravděpodobně většího rozsahu, zajišťoval ze severovýchodu ochranu tvrže. Za nejstarší dochovanou část vlastních budov tvrže lze považovat dle posledních poznatků pouze torzo brány. Vystupuje jako silnější blok zdívá z východní stěny jižního křídla. Lze předpokládat, že předstupující brána byla součástí obvodové hradby na jižní straně oválného areálu tvrže. Objekt byl vybaven pískovcovými kamenickými články. Obytná budova mohla být umístěna buďto ve středu ohrazené plochy nebo pravděpodobněji při části obvodu. Tato varianta je pravděpodobnější vzhledem k dalšímu stavebnímu vývoji. Ten se, jak se zdá, soustředil na západní stranu jakoby ve formě přístavků k nějaké starší, dnes zcela zaniklé budově. Do areálu, snad v severovýchodním rohu, byla zahrnuta zřejmě i dosud existující velká studna oválného půdorysu. Nastíněnou formu mohla mít tvrž již koncem 14. nebo pravděpodobněji v 1. pol. 15. stol.²⁶⁾

Podle stop v terénu stával východně od brány další podsklepený, blíže neznámý objekt zatím neurčeného stáří.²⁷⁾ Zřejmě však nepatří k první fázi výstavby s ohledem na

ma a Evy u stromu poznání. Srov.: V. Brych - D. Stehlíková - J. Žegklitz, *Pražské kachle doby gotické a renesanční*, Praha 1990, s. 29 - 30.

26) Jedná se o jeden z nejběžnějších typů drobného opevněného sídla, který byl oblíben zejména v pohusitském období. Srov.: Kolektiv, *Encyklopedie českých tvrží*, Praha 1998, s. 19 - 23.

27) Viz pozn. č. 25.

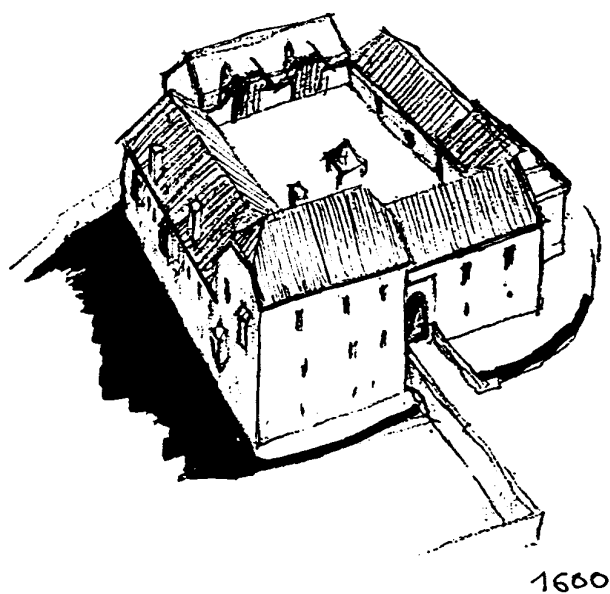

Obr. 8: Svinná (okr. Rokycany), detailní pohled na severozápadní kout místnosti bývalé kuchyně v západním křídle, patrný nízký pískový a příkladací otvor do sousední místnosti, u špalety okna kapsa pro osazení trámu dymníku (foto T. Karel 1999).

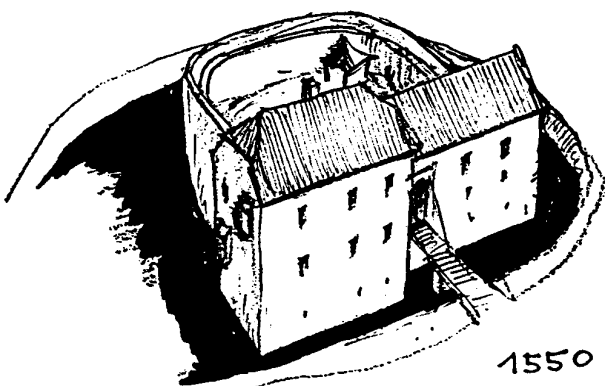

Obr. 9: Svinná (okr. Rokycany), detailní pohled na renesanční portál do sklepa západního křídla (foto archiv PÚ v Plzni, R. Kodera 1997).

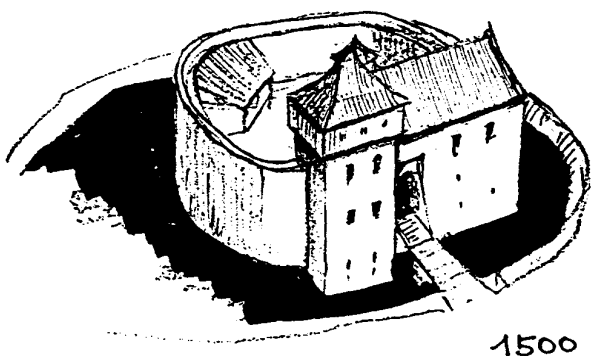
umístění v prostoru předpokládaného příkopu. Souvisí zřejmě s další výstavbou při rozšíření tvrže, jejíž další doklady budou popsány dále. Západní stěna brány byla později, pravděpodobně ještě v 15. nebo počátkem 16. stol. zastavěna do jednoprostorového věžovitěho objektu. Zřejmě od počátku minimálně trojpodlažní plochostropá budova byla od západu připojena ke staré bráně s použitím její boční stěny. I tato budova měla použity pískovcové tesané prvky v ostěních a armování vstupů. Pravděpodobně ne o mnoho později byla v 16. stol. tato věž rozšířena k západu o přístavbu obsahující další místnost v každém podlaží, v prvním

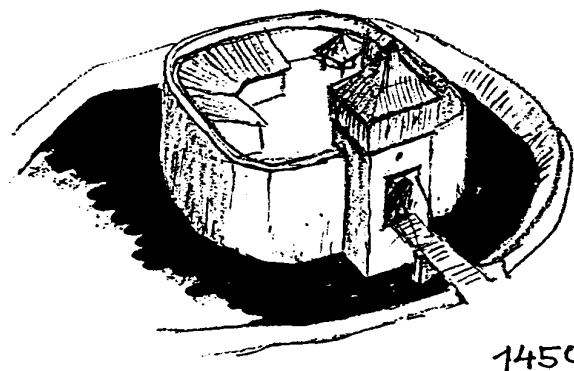
1660

1550

1500

1450

a druhém opatřeném valenou kamennou klenbou. Tehdy došlo i k dodatečnému zaklenutí suterénu starší části valenou klenbou, zasahující do původních okének a vstupu. Při této výstavbě již bylo počítáno s rozšířením o příčný trakt k severu, pro který byly vysunuty šmorcný v severo-západním nároží.

Rozsah další zástavby areálu není znám, kromě již zmíněného sklepa východně od věže. Pokud by byl sklep současný, mohla zástavba na jižní straně mít formu paláce zapojeného do obvodové hradby.²⁸⁾

Další, nepochybně renesanční výstavba dala vzniknout dlouhému jednotrakovému patrovému křídlu, vestavěnému do původního příkopu. Dvorní stěna vyrostla na upraveném torzu starší obvodové hradby. Budova byla koncipována jako hlavní obytný jednotrakový objekt s místnostmi propojenými na dvorní straně nejspíše dřevěnou pavlačí. Polozahlobený suterén, tvořený dvěma velkými, valeně zaklenutými místnostmi, byl určen evidentně pro hospodářský provoz, snad i stáje. Stavba byla vybavena přinejmenším v suterénu kamenickými prvky, z nichž se dochoval jednoduchý renesanční portál ve vstupu ze dvora a ostění okénka s otvory pro mříž. V patře, původně plochostropém, ale postupně doklenutém, tvořila centrální prostor největší místnost, kterou lze označit za jídelnu - tabulnici. Nalevo s ní sousedila druhá největší místnost, jejíž původní kuchyňská funkce je potvrzena řadou detailů včetně stop velkého rohového dymníku neseného trámy. Z tabulnice byl pod dymník odveden kouř z kachlových kamen. Vedlejší užší místnost propojená širokými dveřmi v trámové zárubni byla zřejmě odkladní či spízní komorou. Zároveň se odtud obsluhovala kachlová kamna v obou sousedících místnostech staršího jižního traktu. Napravo od tabulnice byla užší místnost vybavená podle zazděného otvoru ve vnější obvodové zdi zřejmě prevetem.²⁹⁾ Jednalo se tedy pravděpodobně o ložnici. Další tři místnosti v severním konci budovy jsou novodobě upraveny. Přestože zde nebylo možno provést průzkum, byly zde původně rovněž obytné místnosti trojdílného uspořádání se střední chodbou s vytápěcí funkcí.³⁰⁾ Rovněž zde lze předpokládat prevet vysunutý do příkopu.

Na severní nároží popsané budovy kolmo navazoval další objekt, jehož jediným viditelným pozůstatkem je nepravděelně odsekaný výběh zdiva. Teoreticky lze takto situovaný objekt ztotožnit s vícemlatovou neprůjezdnou stodolou tvořící severní kratší stranu dvora.

Z delší východní strany uzavíraly dvůr opět blíže neznámé zděné budovy. Na téměř 40 m byly zřejmě umístěny za sebou chlévy, stáje, rатеjna a snad i pivovar. Uprostřed dvora stála možná pod samostatným přístřeškem velká studna. Již v této době můžeme předpokládat existenci zeleninové zahrady v místě příkopu při jihozápadním nároží.

28) Obdobný způsob postupného půdorysného rozšíření lze nalézt na řadě lokalit, nejblíže jsou Kestřany či Dobřš (Kolektiv, viz pozn. č. 26).

29) Umístění prevetu v místě napojení kolmé příčky maximálně šetřilo prostor, vstup mohl být i ze dvou sousedících místností. Srov.: V. Švábek, Hradiště, Ročenka Klubu Augusta Sedláčka, Plzeň 1985, s. 92.

30) Vnitřní dispozice vykazuje analogické trojprostorové schéma, Srov.: J. Škabrada, Dům jako soustava trojdílných bytů, Průzkumy památek 5/1, 1998, s. 33 - 42.

V dalším období se areál tvrze ve Svinné proměňoval jen málo. Kromě možných úprav hospodářských objektů doznala největší změny západní obytná budova. Její jižní polovina byla navýšena o další podlaží obsahující zejména velký sál. V této souvislosti byly jistě barokně upraveny fasády, střechy a zřejmě zcela přeřesen dvorní komunikační trakt na místě pavlače. Měl zděnou formu s předsazeným podélně orientovaným schodištěm.³¹⁾ Byly vytvořeny nové komíny s prostornými topeništi obsluhovanými z chodeb osvětlených z nádvoří. Přílehlá zahrada měla pravděpodobně již okrasnou formu. Těsně při západní stěně byla vyhloubena nová studna propojená přímo s vedlejším sklepem. Kvalitativní vývoj areálu byl v této době v podstatě uzavřen. Další stavební úpravy již byly zmíněny v historickém úvodu. V budově tvrze byly utilitární úpravy vyvolány zřejmě zhoršujícím se stavebním stavem nebo přímo požárem. Dílem empirické úpravy bylo především odbourání třetího podlaží starého jižního objektu, které výrazně změnilo celkový vzhled do poněkud bizarní formy. Interiéry byly důsledně

dispozičně upraveny na 8 samostatných bytů o jedné až dvou místnostech, tomuto počtu odpovídal i počet vytvořených sklepních kójí. Úpravy měly typické znaky lidového stavitelství jako jsou nástěnné krbečky či chlebové pece. Starší hospodářské budovy byly zcela zdemolovány a terén nově upraven. K severní štítové stěně byla přistavěna malá stodůlka. Pouze zahrada obklopující jižní a západní stranu v místě bývalého příkopu si zřejmě pro své kvality uchovála původní funkci. Jako okrasná i užitková byla využívána správci z nového zámku. Posledním stavebním zásahem byla na počátku 20. stol. náhrada komunikačního dvorního traktu novou dvoupodlažní otevřenou dřevěnou pavlačí na kolejničích navazující na zděné dvouramenné schodiště.

V nastíněném obrazu stavebního vývoje tvrze „Starého zámku“ ve Svinné zbývá mnoho bílých míst. Přesto jsou dosavadní výsledky dokladem možností, ale i limitů komplexního hloubkového stavebně historického průzkumu. Jeho pokračování ve spojení s archeologickým průzkumem je předpokladem dalšího prohloubení našich znalostí o pozoruhodném vývoji jedné zapomenuté památky.

31) Viz pozn. č. 21.

FESTUNG IN SVINNÁ - MÖGLICHKEITEN UND ERGEBNISSE DER BAUGESCHICHTLICHEN TIEFUNTERSUCHUNG

In dem Dorf Svinná in dem Kreis Rokycany/Rokitzan sind in dem Objekt des sog. Alten Schlosses wesentliche Überreste einer Festung des gotisch-Renaissance-Ursprungs erhalten geblieben, die durch Prädikate seit der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts belegt sind. Während der Bauarbeiten war es möglich eine durchgehende baugeschichtliche Untersuchung durchzuführen. Bisherige Ergebnisse aus den Jahren 1997 - 2000 haben eine komplizierte Bauentwicklung nachgewiesen, die durch allmähliches Anwachsen seit dem etwa 15. bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts gegeben wurde. Der Zeitraum der letzten zwei Jahrhunderte hat bis auf Kleinigkeiten eine qualitative und quantitative Degradierung des Areals gebracht. Vom allgemeinen Gesichtspunkt aus hat die Untersuchung einen interessanten Vergleich mit den bisherigen Interpretationen der Ergebnisse der Oberflächenuntersuchung, die im Jahre 1981 beendet wurde, gebracht. Diese Analyse der Bauentwicklung der Festung wurde auf Grund einiger gut lesbaren Spuren der Bauetappen und der Verallgemeinerung der bekannten historischen Zusammenhänge und Analogien ausgearbeitet. Für die jüngere Epoche, von der Renaissance anfangend, sind die Ergebnisse der Untersuchung übereinstimmend und es kam bloß zu der partiellen Präzisierung. Völlig unterschiedlich wurde wohl die älteste Phase des Objektes präsentiert. Die Autoren der Untersuchung haben vorausgesetzt, dass die älteste Bauphase der Festung das bisher vom größten Teil erhaltene turmartige Gebäude, identisch mit dem Südflügel des Objektes, darstellt. Eine Reihe von Indizien deutete es tatsächlich an und es handelte sich scheinbar um ein typisches Beispiel eines „gut lesbaren“ Objektes. Typologisch wurde so die Festung einer zahlenmäßigen Gruppe der Festungen mit einem zweiräumigen, turmartigen Palas als ein zentrales, mit der Mauer umschlossenes Gebäude, zugeordnet. Es wäre unmöglich, die Erkenntnisse ohne die Möglichkeit der ausführlichen Untersuchung des Mauerwerkes, des Verputzes und der Gewölbeüberfüllung auf das rechte Maß zurückzuführen. Die Ergebnisse der Untersuchung berechtigen zu der Frage der Vertrauenswürdigkeit der Entwicklungsanalysen der Objekte, die auf Analogien der Grundrisse und Raumschemas begründet wurden.

Die Untersuchung konzentrierte sich auf das ganze Objekt außer dem nördlichen, bewohnten Teil. Der Umfang und die „Tiefe“ der Untersuchung wurde durch den Zustand der Konstruktionen gegeben. Das beschädigte Mauerwerk, die Gewölbe, vom großen Teil abgefallener Mauerbewurf, verfallene Decken und Fußböden haben eine komplexe Ansicht ermöglicht, gleichzeitig war es aber notwendig, das Maximum der Informationen in dem letzten Stadium ihrer Existenz zu erfassen. Das freigelegte Mauerwerk mit gut lesbaren Baunähten in der Süd- und Ostwand hat ein sehr kompliziertes, allmähliches Wachstum eindeutig nachgewiesen. Von der ältesten Phase wurden Spuren eines turmartigen, in die Umfassungsmauer eingefügten Tores erfasst, der Charakter des Wohngebäudes wurde erst für eine jüngere Epoche festgestellt. Es wurde so die vorausgesetzte Entwicklung des Baues grundsätzlich in Zweifel gestellt und die Untersuchung konnte neue Zusammenhänge verfolgen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Svinná laut der Karte des stabilen Katasters aus dem Jahre 1839. Das Areal des neuen Schlosses an dem südlichen Dorfrand, nördlich das Gebäude der ehemaligen Festung. (T). Gut sichtbar ist der Ausmaß des Gartens und im Norden die Ankröpfung der Parzellen bei der Terrainkante des ehemaligen Grabens.

Abb. 2: Svinná, Grundriss des ersten Stockes - Halbsouterrains und des zweiten Stockes mit der Auszeichnung des Alters der Konstruktionen. Schwarz - das älteste gotische Mauerwerk des Tores und der Umfassungsmauer, senkrecht gekreuzt - Mauerwerk des spätgotischen Anbaus, schräg gekreuzt - Mauerwerk des gotisch-Renaissanceanbaues, schräg - Renaissancemauerwerk, schräg von links nach rechts - barocke Nachmauerungen, punktiert - Empireherrichtungen, ohne Bezeichnung - jüngerer Mauerwerk.

Abb. 3: Svinná, Detailschnitte durch den ältesten Teil der Ostwand mit der Bezeichnung des Alters der Konstruktionen und der idealen Rekonstruktion des gotischen Zustandes des Tores.

Abb. 4: Svinná, Gesamtansicht des Objektes von Südosten, im Vordergrund die Wand mit dem hervortretenden Block des ältesten Teils des Baues. Foto T. Karel 1999.

Abb. 5: Svinná, Ansicht des Objektes von Westen mit dem sichtbaren Bau-naht zwischen dem südlichen und westlichen Flügel mit herausgeschobenen Mauerwerkteilen, die für den weiteren Aufbau vorbereitet sind. Foto Archiv des Denkmalamtes in Plzeň/Pilsen, R. Kodera 1997.

Abb. 6: Svinná, Ansicht des Objektes von Südosten, im Vordergrund die Wand mit dem hervortretenden Block des ältesten Teils des Baues. Foto Archiv des Denkmalamtes in Plzeň/Pilsen, R. Kodera 1997.

Abb. 7: Svinná, Detailansicht des unteren Teils der Wand mit dem hervortretenden Block des ältesten Teils des Baues. Freigelegte Sandsteinquader, die die Vertiefung für die Zugbrücke umsäumen und der Prellstein der Einfahrt nach der Entfernung des neuzeitlichen Schuttes. Foto T. Karel 1999.

Abb. 8: Svinná, Detailansicht der nordwestlichen Ecke des Raumes der ehemaligen Küche im Westflügel, es sind die Nischen des Ofens und der Anlegeöffnung in den Nebenraum, bei der Fensterlaibung eine Tasche für die Einfassung des Balkens des Rauchabzugs sichtbar. Foto T. Karel 1999.

Abb. 9: Svinná, Detailansicht des Renaissanceportals in den Keller des Westflügels. Foto Archiv des Denkmalamtes in Plzeň/Pilsen, R. Kodera 1997.

Abb. 10: Svinná, ideale Rekonstruktion der Festung. Alle Zeichnungen und Vermessungen der Autor.

(Übersetzung J. Kroupová)